UNIWERSYTET HUMANISTYCZNO-PRZYRODNICZY IM. JANA DŁUGOSZA W CZĘSTOCHOWIE
Podstawy Edukacji 2020, t. 13: *Dyskusje wokół kultury popularnej jako edukacyjnej przestrzeni*

CC BY

http://dx.doi.org/10.16926/pe.2020.13.08

Agnieszka NYMŚ-GÓRNA
https://orcid.org/0000-0001-5538-1953
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Kontakt: agnieszka.nyms@amu.edu.pl
Jak cytować [how to cite]: Nymś-Górna, A. (2020). Kultura popularna w edukacji i socjalizacji – możliwości i zagrożenia. *Podstawy Edukacji. Dyskusje wokół kultury popularnej jako edukacyjnej przestrzeni*, *13*, 119–126.

Kultura popularna w edukacji i socjalizacji – możliwości i zagrożenia

Streszczenie

Artykuł ma charakter przeglądowy. Celem niniejszego tekstu jest przegląd koncepcji dotyczących wpływu kultury popularnej na dzieci i młodzież. Duże możliwości kultury popularnej powodują, że wpływ ten nie jest jednoznaczny i przewidywalny. Koncepcje ukazują zatem jedynie pewne tendencje. Dzieci i młodzież z całą pewnością są szczególnymi odbiorcami treści kultury popularnej. Dynamika ich rozwoju ma wpływ na sposób odbierania treści. Z drugiej jednak strony mogą być nie tylko biernymi odbiorcami, ale także odbiorcami aktywnymi, którzy przetwarzając docierające treści, mogą z nich czerpać dodatkowe korzyści. Z tego względu kultura popularna staje się przestrzenią edukacyjną z dużym potencjałem, którym trzeba jednak umiejętnie dysponować, aby osiągnąć zamierzone efekty pracy.
Słowa kluczowe: dzieci, młodzież, kultura popularna, edukacja, Internet.

Oddziaływania socjalizacyjne i edukacyjne mają charakter całożyciowy i wieloperspektywiczny. Podobnie jest z kulturą. Kultura popularna wywodzi się z życia codziennego i istnieje w jego ramach. Dokumentuje społeczne doświadczenia ludzi za pomocą tekstów i obrazów (na przykład filmów, piosenek, gier, programów telewizyjnych, czasopism, artefaktów medialnych), które są konsumowane, produkowane i rozpowszechniane w ramach udziału w kulturze popularnej. Obejmuje również dynamiczne kultury społeczności, takie jak festiwale,

święta, koncerty, portale społecznościowe i wydarzenia sportowe. Reprezentuje zatem dyskursy życia codziennego lub sposób bycia wśród grup ludzi. Przyjmując krytyczne stanowisko, kultura popularna jest również postrzegana jako miejsce oporu wobec dominującego dyskursu (Buelow, 2017, s. 1–4).

Zaangażowanie w kulturę popularną zajmuje obecnie codzienne życie dziecka i nastolatka, także w procesie edukacyjnym (szczególnie w obliczu nauczania zdalnego) (Chan, 2016, 1919). Ponadto, epoka konsumpcji również wiąże się ze zmianą w postrzeganiu edukacji, pomimo tego, że instytucje oświatowe starają się odpowiadać na potrzeby uczniów (Dune, Bidewell, Firdaus, Kirwan, 2016, s. 1).

Ważnym elementem kultury popularniej jest Internet, a w obecnej sytuacji związanej z zagrożeniem sanitarno-epidemiologicznym, spowodowanym wirusem SARS-CoV-2, który wywołuje chorobę COVID-19, okazuje się on wręcz kluczowy dla utrzymania relacji, możliwości nauki, pracy czy samorozwoju. W wielu miejscach jedynym sposobem prowadzenia zajęć szkolnych jest nauka zdalna. W tym kontekście poszukiwanie internetowych, innowacyjnych sposobów możliwości prowadzenia zajęć i angażowania uczniów staje się kolejnym polem połączenia kultury popularnej z edukacją szkolną.

W związku z postępującą zmianą społeczną oraz imponującym rozwojem nowych technologii, coraz większą uwagę zaczęto poświęcać kulturze popularnej. Rozwój samej kultury popularnej wiąże się z licznymi polemikami wśród naukowców wokół jej pozycji oraz interpretacji (Strinati, 1998, s. 16). Marek Krajewski stwierdza, że owa kultura jest przez wybranych badaczy uznawana za niższą nie z tego względu, że takie posiada własności, a dlatego, że społeczeństwo samo nadało jej taki status. Podkreśla on jednocześnie, że kultura popularna jest obecnie na tyle powszechna, że korzystają z niej wszyscy, również elity, do których pierwotnie nie była adresowana. Przyczyną takiego stanu rzeczy jest między innymi wszędobylstwo mediów (Krajewski, 2003, s. 20–21). Inni badacze identyfikują kulturę popularną z kulturą amerykańską, a także z postępującym procesem amerykanizacji (Krajewski, 2003, s. 24), w którym zauważyć można wpływ kultury Stanów Zjednoczonych na wszelkie aspekty życia społecznego, co z kolei związane jest z makdonaldyzacją, czyli procesem propagowania sposobu działania barów szybkiej obsługi we wszystkich obszarach życia (Ritzer, 1997, s. 16–17). Kolejna koncepcja definiowania pojęcia kultury popularnej odnosi się do przemysłowego sposobu produkowania jej wytworów, przez co staje się ona mało charakterystyczna i nieautentyczna, a to w następstwie wzmacnia postawy konsumpcyjne wśród jej odbiorców (Krajewski, 2003, s. 26). Akcentuje się wówczas fakt, iż konkretne wytwory, postacie, miejsca i eksponaty są popularne, ponieważ dostarczają one różnorakich przyjemności zróżnicowanej publiczności na zasadzie, że rzeczywiście każdy może znaleźć w niej coś, co zapewni mu poczucie satysfakcji i wewnętrznego spełnienia (Krajewski, 2003, s. 35), co ułatwi z kolei zaspokojenie potrzeby samorealizacji. Podsumowując, należy podkreślić,

iż to właśnie kultura formuje tożsamość człowieka (Melosik, 2013, s. 59), ma ona niebagatelny wpływ na jego osobowość, a także na system aksjonormatywny, którym kierować się będzie w codziennym życiu oraz przy podejmowaniu kluczowych decyzji. Ponadto fakt, iż dzieci już w szkole podstawowej dysponują pewną wiedzą dzięki samokształceniu oraz aktywnemu uczestnictwu w kulturze nie jest jednoznaczny z tym, że szkoła stopniowo traci swą edukacyjną rolę. Jest ona bowiem miejscem konfrontacji wcześniej poznanych znaczeń ze względu na wielokulturowość współczesnego społeczeństwa oraz zróżnicowanych stylów życia (Melosik, Szkudlarek, 2019, s. 116).

Kwestią wartą poruszania jest wpływ kultury popularnej na kreowanie rzeczywistości społecznej. Powszechnie wiadomo, że kultura popularna i społeczeństwo pozostają we wzajemnej zależności, co oznacza, iż obustronnie oddziałują na siebie. Wiadomo również, że kultura popularna może dostarczać poczucia wolności, aktywizować w kierunku zmiany, ale może również zniewalać, poróżniać oraz wzmacniać postawę bierności czy marazmu społecznego. Wpływ ten w bardzo dużej mierze zależy od samych odbiorców. Za pośrednictwem kultury popularnej można zatem stworzyć pewną wspólną percepcję rzeczywistości, wokół której może zaistnieć zintegrowane życie społeczne. Ustalone zostają normy postępowania, wartości, schematy, wzorce. Dostarczone zostają również schematy wiedzy, które wytyczają jednoznaczne rozumienie świata, zarówno świata współczesnego, jak i w przeszłości oraz przyszłości. Pojawia się swego rodzaju myślenie prognostyczne. Można więc stwierdzić, że kultura popularna jest częścią każdej sfery życia, a nawet że człowiek jest w pewnym sensie od niej zależny (Goban-Klas, 2006, s. 114). Ponadto za pośrednictwem kultury popularnej rozpropagowane są pewne koncepcje ideologiczne, co skutkować może zbiorowymi działaniami, których celem będzie zmiana obecnej sytuacji (na przykład gospodarczej, społecznej, politycznej). Ludzie integrują się w imię wspólnych interesów, stając się jednocześnie pełnymi inwencji uczestnikami zmian społecznych (Lievrouw, 2012, s. 189–190). W ten sposób młody człowiek poznaje rzeczywistość społeczno-kulturową oraz uczestniczy w niej za pośrednictwem kultury popularnej (Kozłowska, 2006, s. 123). Jeszcze innym sposobem wpływu tego rodzaju kultury na współczesne realia jest zrutynizowanie życia społecznego (na przykład te same godziny nadawania poszczególnych programów, powtarzająca się problematyka, wciąż te same osoby wśród redaktorów i prezenterów), co związane jest z podejmowaniem coraz większej liczby czynności bez większego zastanowienia, wręcz automatycznie, odruchowo, bez zaangażowania emocjonalnego. Dochodzi wręcz do sytuacji, kiedy to porządek dnia codziennego jest podporządkowany wykonywaniu różnorodnych rytuałów (na przykład co tydzień, w ten sam dzień, o tej samej porze oglądamy kolejny odcinek ulubionego serialu) (Kozłowska, 2006, s. 133–134).

Kolejnym aspektem, na który należy zwrócić uwagę jest manipulacja. Ludzie, zwłaszcza dzieci i młodzież, są najczęściej nieodporni na tego typu zabiegi

stylistyczno-językowo-psychologiczne. Manipulacja to zamierzone oddziaływanie na jedną osobę lub grono osób w taki sposób, by postąpiły one zgodnie z intencją manipulatora (Zakrzewski, 2012, s. 360). Do tego celu wykorzystuje się informacje służące prawdzie, półprawdzie oraz specjalnie dopasowane w taki sposób, aby trafić do potencjalnego odbiorcy i w ten sposób uzyskać założony cel (Siemieniecki, 2007, s. 14). W manipulacji często pojawiają się odwołania do emocji oraz do nieracjonalnych działań, co sprawia, że komunikat jest bardziej fascynujący, a tym samym zwiększa się jego efektywność (Bralczyk, 2004, s. 24). Widoczne jest to na przykład w reklamie, gdy producenci powołują się na ogólną ludzką wrażliwość związaną z pewnymi zagadnieniami (na przykład wykorzystanie małych dzieci, odwołanie do poczucia estetyki), cenione w społeczeństwie autorytety, badania, a także liczne terminy naukowe (których przeciętny widz może nie rozumie, ale wzmacniają wrażenie prawdziwości przekazu) (Bralczyk, 2004, s. 28). Ponadto wykorzystywanie zwrotów skierowanych do odbiorców, pochwał, nawiązywanie do kwestii, które można bezpośrednio zaobserwować i poznać, poczucie humoru, czy opieranie się na metaforach również może przybierać charakter manipulacyjny, jeśli jest stosowane w nieadekwatny sposób i w nieodpowiedniej ilości (nie wolno bowiem mylić manipulacji odbiorcą z przekonywaniem perswazyjnym) (Bralczyk, 2004, s. 38–39). Bardzo ważne jest więc racjonale spojrzenie odbiorcy na przekazywane treści.

Dzieci i młodzież stanowią specyficzną grupę odbiorców kultury popularnej. Głównie ze względu na dynamiczny rozwój biologiczny, psychiczny, społeczny i moralno-etyczno-duchowy, a także zróżnicowane nieustabilizowane tendencje światopoglądowe, są oni szczególnie podatni na przekaz kulturowy.

Dzieci mają łatwy dostęp do kultury popularnej. Co więcej – chętnie z niej korzystają. Szczególną ilustracją do tej tezy będzie jej wpływ w kontekście formowania osobowości. Dziecko, modelując wyobrażenie „ja" idealnego, zwraca szczególną uwagę na przekaz medialny (obok informacji otrzymywanych od rodziców, rodzeństwa oraz grupy rówieśniczej). W ten sposób uczy się oczekiwań społecznych. Ponadto dzieci niejednokrotnie same chcą upodobnić się do popularnej postaci znanej z kultury popularnej, a także potrafią głęboko wewnętrznie przeżywać losy ulubionego bohatera lub celebryty. W swojej świadomości tworzą także błędny obraz gwiazd kultury popularnej, przypisując im cechy, których w rzeczywistości nie posiadają (Trempała, 2011, s. 252). W procesie korygowania owych błędnych wyobrażeń bardzo ważna jest rola najbliższego otoczenia dziecka, a przede wszystkim rodziców oraz nauczycieli.

Dorastanie charakteryzuje się rewolucyjnymi zmianami w organizmie człowieka. Kultura popularna odgrywa wówczas wyjątkowo istotną rolę, zwłaszcza w kontekście relacji społecznych, systemu aksjonormatywnego oraz autorytetów (Hurlock, 1985, s. 475–476). Rodzice, wychowawcy, grupa rówieśnicza oraz kultura popularna mają wówczas największy wpływ na kształtowanie ideałów personalnych, wrażliwości oraz wyobraźni (głównie poprzez swoją znaczną popu-

larność oraz połączenie elementów perswazji i manipulacji przekazu) (Ostaszewska, 2013, s. 2). Niemniej jednak obecnie należy coraz większą uwagę skupić na stosunkowo nowym środowisku wychowawczo-edukacyjnym, które tworzone jest przez różnorakie multimedia (Furmanek, 2006, s. 317). Za pośrednictwem kultury popularnej młodzież rozwija własną tożsamość, nabywa nowych kompetencji oraz kontaktuje się ze znajomymi. Wśród młodzieży z rozmaitych środowisk i w różnym wieku nastąpiło ujednolicenie sposobów spędzania czasu wolnego. Świat konsumpcji stał się stylem życia tej grupy wiekowej. Aktualnie socjalizacyjny akcent został przeniesiony z rodziny i szkoły na grupę rówieśniczą i media (Tomaszewska, 2012, s. 125–126, 129).

Nakładanie na dzieci i młodzież przez rodziców i wychowawców pewnych ograniczeń oraz kontroli treści kultury popularnej, można podzielić na dwie odrębne kategorie (Kossowski, 1999, s. 141):

1. Ze względu na samą treść przekazu medialnego (głównie dotyczy tematyki pornograficznej i przemocowej);
2. Ze względu na okoliczności zewnętrzne (na przykład późna godzina wieczorna, konieczność wykonania w pierwszej kolejności obowiązków szkolnych i domowych).

Dostęp do kultury popularnej jest także wykorzystywany jako kara lub nagroda, w zależności od zachowania dziecka czy nastolatka. W ten sposób rodzice, czy wychowawcy dodatkowo podkreślają wartość kultury popularnej, ponieważ, to właśnie ograniczenie przyjemności lub jej dostarczenie, będzie miało funkcję każącą lub nagradzającą (Kossowski, 1999, s. 142).

Rodzice i nauczyciele mogą stawać się współuczestnikami doświadczenia kultury popularnej, poprzez (Słysz, 2008, s. 112–115):

1. Formowanie społecznie aprobowanych zachowań na drodze dyskusji i wskazywania społecznie aprobowanego sposobu postępowania;
2. Umacnianie więzi emocjonalnej dzięki wspólnej aktywności;
3. Zwrócenie szczególnej uwagi na zagadnienia, które mogą pozytywnie wpływać na rozwój dziecka lub nastolatka, a następnie w sposób umiejętny skupianie na nich koncentracji;
4. Wskazywanie alternatywnych sposobów spędzania wolnego czasu;
5. Lepsze poznanie swojego dziecka lub nastolatka, zwrócenie uwagi na kwestie, które je interesują oraz zauważenie w jaki sposób są one prezentowane w ramach kultury popularnej;
6. Zadbanie o bezpieczeństwo swojego potomka w trakcie jego kontaktu z kulturą popularną;
7. Pomoc swojemu dziecku lub nastolatkowi w rozpoznaniu granicy między racjonalnym korzystaniem z kultury popularnej a wkraczaniem w obszar przesady, nieumiarkowania, który może prowadzić nawet do uzależnienia.

Z całą pewnością w procesie edukacji człowiek staje się uczestnikiem kultury. Edukacja to nie tylko szkoła, ale wszelkie oddziaływania (również te nieza-

planowane), które są skierowane na kształtowanie człowieka w każdym wieku (Gil, 2009, s. 191). Ważne zatem staje się rekonstruowanie i interpretowanie rzeczywistości. Kultura popularna sama w sobie jest przestrzenią edukacyjną (Jakubowski, 2014, s. 92).

W obliczu wpływu kultury popularnej na życie codzienne (zob.: Cramp, McDougall, 2019), ludzie nie są wyłącznie biernymi konsumentami kultury popularnej; tworzą także własne znaczenia, gdy akceptują dany przekaz, stawiają opór i kwestionują reprezentacje kulturowe (zob.: Jubas, Taber, Brown 2015). Tworzy się zatem swego rodzaju kontinuum, gdzie na jednym jego krańcu jest bierny odbiór kultury popularnej, a na drugim ten odbiór jest aktywny i od samej jednostki zależy jej podejście oraz ustosunkowanie się do konkretnego przekazu.

Wobec wielu wyzwań związanych z kulturą popularną Zbyszko Melosik konceptualizuje swoja propozycję pedagogiczną, która przedstawia się następująco (Melosik, 2013, s. 455–460):

1. Pedagogika rdzenia tożsamości (dostarczanie źródeł do kształtowania stosunkowo stabilnego „ja”);
2. Pedagogika maksymalnej akceptacji podmiotowości i kształtowanie poczucia własnej wartości (szacunek, akceptacja młodego człowieka, nauka podejmowania samodzielnych decyzji);
3. Pedagogika krytycznego myślenia i dystansu (krytyczne myślenie przy zachowaniu dystansu wobec skrajnych, władczych konstrukcji życia społecznego);
4. Pedagogika trwałych relacji międzyludzkich (tworzenie długotrwałych, stabilnych związków oraz umiejętność ich pielęgnowania);
5. Pedagogika szacunku dla kultury wysokiej i kultury popularnej (oba typy jako równe i komplementarne);
6. Pedagogika szacunku dla różnicy i odmienności (świadomość dotycząca różnorodności systemów aksjonormatywnych, stylów życia, kształtowania tożsamości, praktyk kulturowych);
7. Pedagogika walki z konkretną nieadekwatnością świata (wrażliwość na problemy społeczne);
8. Pedagogika niemediowanych i nieedytowanych form ekspresji tożsamości oraz kontaktów „twarzą w twarz” (racjonalne połącznie relacji wirtualnych oraz bezpośrednich);
9. Pedagogika szacunku dla (czytania i gromadzenia) książek oraz biblioteki (docenianie książki jako szczególnej przestrzeni zdobywania doświadczeń i refleksji);
10. Pedagogika koncentracji uwagi i kontemplacji oraz zdolności do porządkowania (kształtowanie zdolności do zachowania uwagi w obliczu przebodźcowania rzeczywistości).

Przedstawiona koncepcja jest próbą odnalezienia możliwości wykorzystania kultury popularnej w codziennych oddziaływaniach socjalizacyjnych. Jest nie

tylko kompromisem pomiędzy kulturą popularną a kulturą uważaną powszechnie za „wysoką", ale także współpracą obu tych przestrzeni, dzięki czemu jednostka może się rozwijać.

W obecnej rzeczywistości nie chodzi o dychotomizowanie kultury popularnej i kultury określanej jako „wysokiej" oraz ich wartościowanie, tylko o stworzenie wspólnej przestrzeni dla oddziaływań edukacyjnych i socjalizacyjnych. Kluczem jest docenianie obu sposobów możliwości działania. Kultura popularna może być zagrożeniem dla dzieci i młodzieży, ale może stanowić także przestrzeń rozwoju bez ograniczeń, w której każdy znajdzie coś, co będzie dla niego atrakcyjne i interesujące. Poszukiwanie tego typu aktywności jest zatem istotne nie tylko w skali mikrospołecznej, ale także mezo- i makrospołecznej.

Bibliografia

Bralczyk, J. (2004). *Język na sprzedaż*. Gdańsk: GWP.

Buelow, S. (2017). Popular Culture and Academic Literacies Situated in a Pedagogical Third Space. *Reading Horizons: A Journal of Literacy and Language Arts*, *56* (*1*), 1–24.

Chan, H.W. (2016). Popular Culture, English Out-of-class Activities, and Learner Autonomy among Highly Proficient Secondary Students in Hong Kong. *Universal Journal of Educational Research*, *4* (*8*), 1918–1923.

Cramp, A., McDougall, J. (2019). *Using Popular Culture to Explore Key Debates*, Nowy Jork: Routledge.

Dune, T., Bidewell, J., Firdaus, R., Kirwan, M. (2016). Communication Idol: Using popular culture to catalyse active learning by engaging students in the development of entertaining teaching and learning resources. *Journal of University Teaching & Learning Practice*, *13* (*5*), 1–16.

Furmanek, M. (2006). Edukacja medialna – edukacja dzieci i rodziców. W: S. Juszczyk, I. Polewczyk (red.), *Dziecko w świecie informacji i komunikacji* (s. 311–322). Toruń: Adam Marszałek.

Gil, A. (2009). Wychowanie w kulturze pop – patrząca młodzież w trzech odsłonach. W: M. Kondracka, A. Łysak (red.), *Edukacja, wychowanie, poradnictwo w kulturze popularnej* (s. 187–193). Uniwersytet Wrocławski: Wrocław.

Goban-Klas, T. (2006). *Media i komunikowanie masowe*. Warszawa: PWN.

Hurlock, E.B. (1985). *Rozwój dziecka*. Warszawa: PWN.

Jakubowski, W. (2014). Media i kultura popularna jako obszar studiów nad edukacją. *Studia Edukacyjne*, *30*, s. 91–107.

Jubas, K., Taber, N., Brown T. (red.). (2015). *Popular Culture as Pedagogy*. Rotterdam – Boston – Taipei: Springer.

Kossowski, P. (1999). *Dziecko i reklama telewizyjna*. Warszawa: Żak.

Kozłowska, A. (2006). *Odziaływanie mass mediów*. Warszawa: Szkoła Główna Handlowa.
Krajewski, M. (2003). *Kultury kultury popularnej*, Poznań: PWN.
Lievrouw, L.A. (2012). *Media alternatywne i zaangażowane społecznie*. Warszawa: PWN.
Melosik, Z. (2013). *Kultura popularna i tożsamość młodzieży*. Kraków: Impuls.
Melosik, Z., Szkudlarek, T. (2009). *Kultura, tożsamość i edukacja*. Kraków: Impuls.
Ostaszewska, A. (2013). *Popkulturowe ramy tożsamości. Media, kultura popularna, Internet jako nowe środowiska kształtowania tożsamości*. Warszawa: ORE.
Ritzer, G. (1997), *Mcdonaldyzacja społeczeństwa*. Warszawa: Muza SA.
Siemieniecki, B. (2007). Manipulacja informacją w mediach a edukacja. W: B. Siemieniecki (red.), *Manipulacja – media – edukacja* (s. 13–31). Toruń: Adam Marszałek.
Słysz, A., Arcimowicz, B. (2008). *Przyjaciele w Internecie*. Gdańsk: GWP.
Strinati, D. (1998). *Wprowadzenie do kultury popularnej*. Poznań: Zysk i S-ka.
Tomaszewska, H. (2012). *Młodzież, rówieśnicy i nowe media. Społeczne funkcje technologii komunikacyjnych w życiu nastolatków*. Warszawa: Żak.
Trempała, J. (2011). *Psychologia rozwoju człowieka. Podręcznik akademicki*. Warszawa: PWN.
Zakrzewski, S.P. (2012). *Zjawiska patologii społecznej. Przyczyny – przebieg – skutki*. Poznań: WNPiD UAM.

Popular culture in education and socialization – opportunities and threats

Summary

The article is a review. The purpose of this text is to review the ideas about the impact of popular culture on children and adolescents. Due to the great possibilities of popular culture, this influence is ambiguous and predictable. The concepts therefore only show certain tendencies. Children and adolescents are certainly special recipients of popular culture content. The dynamics of their development affects the way content is perceived. On the other hand, however, they can be not only passive recipients, but also active recipients who, by processing the incoming content, may derive additional benefits from it. For this reason, popular culture becomes an educational space with great potential, which, however, must be skillfully disposed of in order to achieve the intended effects of work.

Keywords: children, youth, popular culture, education, Internet.